

KNJIŽNIČARSTVO NA PODROČJU MARIBORA IN POSEBNO MESTO ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE GLEDE NA RAZVOJ VIŠJEGA ŠOLSTVA

JARO DOLAR

Mislím, da mi pred tem forumom ni treba posebej poudarjati veliki pomen, ki ga imajo knjižnice za strokovno izobraževanje in sploh za izobraževanje množic. Tudi se tokrat ne nameravam sklicevati na najvišje avtoritete, kakor so Lenin, Tito ali program ZKJ in resolucije o izobraževanju, med katerimi bi posebej omenil samo priporočilo mednarodne konference za splošno izobrazbo v okviru UNESCO, ki znanstvene in tehnične knjižnice posebej omenja (člen 35). Prepričan pa sem, da utegnejo taki citati temu ali onemu knjižničarju v boju za proračun, prostore ter sploh pri prizadevanju za pomoč lokalnih faktorjev dobro služiti.

Vse tako gradivo naj bi bilo našemu knjižničarju vedno pri roki, saj mora — kakor povsod drugod in morda še bolj kakor drugod — stati sredi življenja, se za vse, kar se dogaja doma in po svetu, zanimati ter se zavedati, da je tudi on samo del velike celote, ki stremi po istih ciljih kakor milijoni ljudi v naši domovini pa tudi drugod po svetu. Med knjige zakopani muzejski molj, ki nima pojma o javnem in političnem življenju in se samo huduje nad nekulturnim nerazumevanjem okolice, je pri nas prav tako kakor v deželah na vzhodu in zahodu le še častitljiv ostanek iz romantičnih starih, že davno premaganih časov.

I

Če torej slika knjižničarstva — namreč ljudskega knjižničarstva — pri nas v Mariboru ne bo tako svetla, kakor bi si želeli, se mi knjižničarji nikakor ne moremo otresti odgovornosti, predvsem pa ne vedno lahke naloge, da neprestano prepričujemo svojo okolico, da je treba knjižničarstvo vključiti v splošni tok izobraževanja ter družbenega in političnega osveščanja.

Vse ljudske knjižnice na področju mesta Maribor v svojih policalih nimajo toliko knjig, kolikor ima mesto prebivalcev, torej

smo tu globoko pod evropsko normo. Naše knjige se (n. pr. v Mestni javni knjižnici in v Delavski knjižnici) izposojajo povprečno do največ štirikrat v letu, v nekaterih manjših knjižnicah pa knjige niti enkrat v letu ne pridejo med bralce. Vse to nam priča o ne dovolj živem fondu, ali pa o ne dovolj živi propagandi za knjigo, da ne omenim že tu pomanjkanja šolanih kadrov. Če primerjamo ta obtok s knjižnicami, v katerih se fond obrne tudi desetkrat na leto, so naše številke več kot skromne.

Tudi razmerje med leposlovnimi in poljudnoznanstvenimi oziroma strokovnimi knjigami v posameznih ljudskih knjižnicah daleč zaostaja za zahodnoevropskimi merili, saj s temi knjigami dosegamo komaj 20 % celotnega knjižnega fonda (n. pr. v Mestni javni knjižnici, ki je v zadnjem času nabavila lepo število strokovnih knjig). Drugod je to razmerje še mnogo nižje in so naše ljudske knjižnice še vedno skoro izključno leposlovne knjižnice. Na zahodu imajo take ljudske knjižnice do polovice poljudnoznanstvenega oziroma strokovnega fonda. Okrog 5100 rednih bralcev (v vsaki izmed obeh velikih knjižnic v Mariboru) je največ, kar je doslej zajela neka posamezna knjižnica pri nas, torej, če visoko sežemo, največ 12.000 bralcev za področje mesta, ki šteje domala 90.000 prebivalcev. Čitalnico imamo, če odštejemo pionirsko, v Mariboru samo eno. Še tu se je število sedežev v zadnjem letu za polovico skrčilo, odkar se je knjižnica preselila v nove prostore. K vsemu temu bi lahko prišteli težave s prostori sploh, težave s kadri in seveda težave s pičlo kapljajočimi dotacijami. Šolanih kadrov je malo, največ je amaterjev, ki so v kratkih tečajih dobili vsaj nekaj osnovnega znanja; kar jim morda manjka, skušajo nadoknaditi z navdušenjem in veliko prizadevnostjo. Tudi knjižnic s prostim pristopom v Mariboru — razen za pionirje — še nimamo, saj je med tesnimi policami komaj dovolj prostora za knjižničarja, kaj šele za obiskovalca. Tudi s potujočimi knjižnicami oziroma s potujočimi zbirkami knjig, ki bi bistveno pomagale v izobraževalnem delu, smo šele na začetku.

Vse to se da razbrati iz statistik in poročil, ki jih je nabral in izredno skrbno sestavil okrajni svet Svobod in prosvetnih društev. Mislim, da mi številki ni treba posebej navajati.

Ta slika prav gotovo ni svetla in kakor je resnična, je *krivična*. Krivična pa je zato, ker je statična, ker nam ne pripoveduje o silnem napredku, ki je bil dosežen v zadnjih letih, ker molči o neutrudnem prizadevanju naših ljudskih knjižničarjev, da dvignejo naše knjižnice na evropsko raven in ker izhaja iz prepričanja, da knjižničarji s svojimi uspehi nikoli ne smemo biti zadovoljni. Prav posebej pa moramo podčrtati, da nam to poročilo ne pripoveduje

o objektivnih vzrokih, zakaj nismo dosegli več. V mestu, ki je med vojno izgubilo polovico svojega stanovanjskega fonda (saj še ni dolgo, kar smo dosegli predvojno število stanovanj), v mestu, ki mora dati streho deset tisočem novih meščanov, v mestu, ki je v pol stoletja bolj šole izgubljal, kakor gradilo nove, v mestu s prenatrpanimi bolniškimi sobami — ne moremo pričakovati, da bodo šla sredstva prej v knjižnice kot v stanovanja, šole in dograditev bolnišnice.

In vendar se mi zdi, da je že prišel čas, ko bomo morali tudi mi knjižničarji stopiti pred javnost in ji razložiti svoje probleme. Naša propaganda za popularizacijo knjižnic in knjižničarstva je vse prej kakor uspešna. V Veliki Britaniji z letaki, lepaki, brošurami in predavanji vabijo tisto preostalo tretjino ljudi, ki še niso redni obiskovalci knjižnic. Kaj pa smo pri nas storili, da bi pridobili preostalih 80, 90 ali celo 99 %? Ni dovolj, da v knjižnici čakamo na bralca in na dotacijo. Zavedati se moramo, da bralec, ki je v knjižnici dobil zaželeno knjigo in ki je branje vzljubil, prav gotovo ne bo glasoval proti dotacijam, ampak bo kot njen prijatelj njene potrebe razumel in jih podprl. Takih bralcev v Mariboru žal še vedno ni dovolj. Mnogo nam pri tem lahko pomagata tisk in radio, ki kažeta vendar toliko razumevanja za probleme izobraževanja. Ne dvomim, da se bodo s smotrno akcijo dvignila tudi sredstva in ne nazadnje zanimanje za naš poklic. Saj tudi vprašanje kadrov ni zgolj vprašanje prenizkih prejemkov, ampak v veliki meri tudi ugleda, ki si ga bomo morali sami priboriti.

Skrbi za denarna sredstva v knjižnicah se seveda še dolgo ne bomo otresli. Še dolgo bomo morali obračati vsak dinar in skrbeti, da se tudi pičla sredstva prav razporedijo. Podpreti bo treba predvsem tiste knjižnice, ki so sposobne za življenje in — čeprav to na oko ni demokratično, še manj pa popularno — usmeriti sredstva tja, kjer imamo kader, dovolj raznolik in obsežen živ fond in sploh osnovne pogoje za delo. S petimi novimi knjigami na leto ni pomagano niti knjižnici niti bralcem. Da pa tudi tisti, ki stanuje daleč od občinske knjižnice, dobi svojo knjigo, bo treba razširiti omrežje potujočih knjižnic in knjižnih zbirak.

Posebno pozornost bo treba posvetiti neleposlovnim knjigam v ljudskih knjižnicah. Ne trdim, da bi morali slediti nekaterim angleškim knjižničarjem, ki z raznimi, skoro bi rekel administrativnimi ukrepi silijo bralca, da si na eno leposlovno izposodi vsaj eno neleposlovno knjigo. Prepričan pa sem, da bodo morale naše ljudske knjižnice, ki so v zadnjem času nabavile mnogo poljudnoznanstvenih in strokovnih knjig, hoditi pogumno naprej po tej poti. S tem bo tudi nekoliko popustil naval študentov pa tudi ma-

turantov v Študijsko knjižnico. Zaradi vedno naraščajočih potreb namreč Študijska knjižnica tudi v bodoče ne bo mogla nabavljati dovolj takih učbenikov. Taka nabavna politika v mariborskih ljudskih knjižnicah ne bo prišla prav samo našim študentom, ki so prav tako »stranke« kakor bralci leposlovja, ampak bo močno razbremenila tudi mariborsko študijsko knjižnico, ki bo tako laže opravljala svoje nove naloge v zvezi z razvojem naših višjih šol.

II

S tem smo se dotaknili enega osnovnih problemov, ki jih mora rešiti mariborska Študijska knjižnica, ko se prilagaja zahtevam našega višjega šolstva. Če smo deloma pred vojno, posebno pa po njej tudi v Študijski knjižnici opravljali nekatere naloge ljudskih knjižnic, je imela uprava pri tem namen, da priklene na našo knjižnico srednješolskega dijaka, ki bo poleg leposlovnih knjig postopoma segal tudi po poljudnoznanstvenih in sploh znanstvenih knjigah, dokler se kot visokošolec ne bo posluževal naše knjižnice kot znanstvene knjižnice. Po osvoboditvi se je takim vzgojnim namenom pridružilo dejstvo, da je bila mariborska Študijska knjižnica nekaj let edina možnost za bralca, da pride do slovenske knjige. Naše področje je bilo med to vojno namreč skoro povsem oropano slovenskih knjig. Danes pa smo morali izposojanje leposlovja prepustiti mariborskim ljudskim knjižnicam, ki smo jim odstopili tudi del našega leposlovnega fonda iz oddelka dvojnic. S tem smo sprostili nekaj prostora, ljudi in časa za naše nove obiskovalce.

Študentje kot obiskovalci naše knjižnice seveda niso povsem novi. Že pred ustanovitvijo mariborskih višjih šol je bila naša čitalnica pa tudi izposojevalnica polna študentov posebno v semestralnih počitnicah. Za te študente je Študijska knjižnica kupovala po svojih materialnih možnostih učbenike in osnovne priročnike z vseh področij družbenih, naravoslovnih in tehničnih ved. Za humanistične vede, predvsem za zgodovino, literarno zgodovino in jezikoslovje je knjižnica skrbela že zaradi tega, ker je bila ustanovljena kot knjižnica Zgodovinskega društva. Že pri ustanovitvi je bilo sklenjeno, da knjižnica zbira zgodovinsko literaturo, v prvi vrsti lokalno, slovenske tiske pa vse. Na srečo so bili njeni ustanovitelji, posebno pa njen dolgoletni ravnatelj tov. Janko Glazer, dovolj razgledani ljudje, ki so vedno bolj in bolj širili področje svojega delovanja, tako da je Študijska knjižnica daleč preseгла potrebe mariborskih srednješolskih profesorjev, ki so bili od vsega začetka njeni glavni koristniki. Naša razstava tehnične knjige —

kakor je skromna — dokazuje, da naša knjižnica nikakor ni tako enostranska, kakor bi glede na ustanoviteljev prvotni namen pričakovali.

Toda kljub nadvse lepemu številu knjig z nehumanističnih področij, ki so se leta in leta nabirale v knjižnici, bomo morali svojo nabavno politiko, bolj kakor doslej, usmerjati v ekonomiko, tehniko, agronomijo, stomatologijo in pravo, saj je naša prva dolžnost, da svoje nabave vskladimo z učnim programom in z raziskovalnim delom naših novih višjih šol. Če bomo hoteli knjižnico usposobiti za pomoč študentom in za instrument predavateljskega raziskovalnega dela, bomo morali pridobiti vsaj temeljne knjige in revije iz teh znanosti. S sredstvi, ki nam jih je doslej zagotavljal redni proračun (5.800.000 din za knjige in vezavo, ki sama terja skoro cel milijon), tudi če se bo zaradi novih nalog, ki jih imamo, občutno zvišal, tem izdatkom sami ne bomo kos. Morali se bomo obrniti na tiste, ki bodo imeli — morda ne takoj, vendar v najbližji perspektivi — od dobro založene knjižnice največ koristi, to so mariborska podjetja, ki nujno potrebujejo šolan kader. O takem reševanju kadrovskih problemov govori tudi uvodoma omenjeno priporočilo UNESCO (20. točka). Šolanega kadra namreč brez izobrazbe, brez knjig ni. Od podjetij pričakujemo trojno pomoč. Odstopili naj bi nam tiste še žive in nezastarele knjige, ki jih bodisi zaradi že osvojenih procesov, bodisi iz drugih razlogov ne potrebujejo več. Pomagali bi nam pri nabavi posebno dragih knjig, in ker kljub temu še ne bomo mogli nakupovati vsevprek, se bomo obrnili na njihove inženirje in tehnike za nasvete pri izbiri tistega, kar je najvažnejše in resnično nepogrešljivo. O vsem tem smo se že začeli pogovarjati s posameznimi zastopniki podjetij, kakor tudi z Društvom inženirjev in tehnikov in priznati moramo, da smo povsod naleteli na popolno razumevanje. Rešiti bomo morali samo še nekatera tehnična vprašanja in najti pravne oblike te pomoči.

Seveda pa naš knjižni fond tudi zdaj ne sme postati enostranski. Veliko bogastvo naše knjižnice v delih iz družbenih ved bi ostalo malovreden torzo, če tega osnovnega fonda ne bi še naprej izpopolnjevali. Sicer pa nam bo, če bomo res še to zimo ali kdaj pozneje odprli tudi Višjo pedagoško šolo, vsa ta literatura prišla prav. Ker za te knjige ne moremo pričakovati pri naših podjetjih toliko razumevanja, kakor za tehnično literaturo, bomo slej ko prej morali dovršen del naših sredstev uporabljati prav za te namene.

Sicer pa sega naše sodelovanje s podjetji preko najnujnejše pomoči pri nabavi literature za šolo. Po približni oceni imamo v

Mariboru v raznih strokovnih knjižnicah, posebno po tovarnah, kakih 40.000 knjig. Te knjige služijo predvsem vodilnemu kadru v teh podjetjih, prav gotovo pa se zgodi kdaj, da kaka knjiga, ki jo je inženir že preštudiral, počiva na polici, čeprav bi jo kak drugi inženir iste ali podobne stroke potreboval, a ne ve, da je knjiga že v Mariboru. Če ima njegovo podjetje dovolj denarja, si nabavi novo, če ne, ostane brez pomagala. V obeh primerih ima skupnost od tega škodo. In vendar bi bilo s potrebno koordinacijo mogoče pomagati. Pri tem bi opozoril na vrsto dragih inozemskih revij, ki prihajajo, kot je pokazal seznam prejemanja inozemskih periodik v Ljubljani, v več izvodih. Zato se je naša knjižnica odločila, da prične sestavljati mariborski centralni katalog strokovnih knjig. Seveda so tu še nekatere težave. Medtem ko imajo v nekaterih strokovnih knjižnicah že dokaj izvežban bibliotekarski kader, ki je sestavil uporaben abecedni imenski katalog, se bo ponekod treba lotiti vse stvari iz osnove. Tu zopet lahko mi pomagamo podjetjem. Naši tovariši bi s tečaji, instrukcijami in s strokovno kontrolo, v nekaterih primerih morda celo s sestavljanjem takega kataloga, tem podjetjem omogočili smotrnejšo uporabo njihovih knjižnic. Zavedamo se, da je sestava takega centralnega kataloga naporna in težavna naloga, ki se ji pa zaradi nujnosti ne bomo mogli izogniti.

Pri tem so posebno važno poglavje kadri. Že zdaj se pred naše tovariše kdaj pa kdaj postavljajo nove naloge, ko morajo svetovati študentom na znanstvenih področjih, ki so jim zaradi pretežno humanistične izobrazbe — v tem se Maribor ne razlikuje od knjižnic drugod — vsaj deloma tuja. Zdi se, da se bomo morali — kljub morebitni strokovni usposobljenosti in praksi — še marsičesa učiti. Za danes še ne vemo, katere izmed teh višjih šol bodo imele svoje knjižnice in do katere mere bodo te knjižnice samostojne, eno pa je gotovo: knjige, ki jih bomo imeli v mariborskih znanstvenih knjižnicah, bodo terjale vedno novih knjižničarjev. Skrbeti bo treba za vedno nov dotok kadrov, ki jih bomo morali vzgajati pri nas, ter, kakor že vedno doslej, izpopolnjevati v drugih večjih knjižnicah. Upamo, da nam ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica tudi z naprejšjo pomočjo ne bo odrekla. Morali se bomo obrniti tudi na kako drugo strokovno knjižnico (ljubljska Centralna tehniška knjižnica in druge). Prav gotovo pa bo trajalo še prav dolgo, dokler bomo dosegli ideal: enega bibliotekarja na osem znanstvenih raziskovalcev.

Da bomo morali tudi poslej storiti vse, kar je v naših močeh, za znanstveno organizacijo vsega gradiva, za zvesto katalogizacijo in klasifikacijo, se razume samo po sebi.

Največje težave so vsekakor s prostori. Kakor ste morda opazili, zidamo skladišče za okoli 100.000 knjig. Vsa naša dosedanja skladišča so namreč že davno prenatrpana. Čeprav nas pri tej gradnji čaka najbrž še mnogo trdih bojev (in pač tudi bridkih izkušenj!), ker bo treba izbojevati nove investicijske kredite ter zvišati stare, se vendar zanašamo na veliko uvidevnost naših odgovornih faktorjev in upamo, da bomo prihodnje leto z vsemi dozidavami gotovi. Obdobje, ko ne bomo vedeli, kam s knjigami, ker bomo morali še čakati na novo opremo, bomo skušali kar se da skrajšati. Danes še ne moremo reči, ali niso te naše prognoze vendarle preoptimistične.

Mnogo bolj pesimistični pa smo zaradi čitalnic. Štirideset sedežev je komaj dovolj za vsakega petdesetega študenta. V prihodnje bo našel svoje mesto v čitalnici komaj vsak stoti študent, ne da bi pri tem mislili na znanstvene raziskovalce. Ker imamo premalo izvodov posameznih knjig, smo izposojanje na dom že zdaj močno omejili. Tako smo nujno nedosledni: v izposojevalnici navajamo študenta v čitalnico, v čitalnici pa zanj nimamo prostora. Zelo nam je potrebna študijska soba za profesorje in predavatelje, ki za svoje delo potrebujejo še mnogo več miru za koncentracijo kakor študentje.

Sicer pa imamo možnost za prostor v sedanji stavbi. Treba bi bilo samo dve stanovanji adaptirati, prebiti nekaj zidov in nekaj malega preurediti. Dobili smo tudi že sredstva za vse to — nismo pa še dobili nadomestnih stanovanj. Tudi pri gradnji skladišč je položaj celo tak, da smo lahko kar zadovoljni, da dela ne napredujejo prehitro — saj je treba izprazniti še eno stanovanje.

Mariborsko Študijsko knjižnico čakajo težke in odgovorne naloge, toda lotili smo se jih z veseljem v zavesti, da s tem pripomoremo našim študentom in profesorjem pri študiju, našim višjim šolam pri razvijanju znanosti, našemu mestu pri rasti in razvoju v vseučiliško mesto, narodu pa pri vzgoji novih in novih strokovnjakov.